

2023-12-04

Till utbildningsminister Mats Persson och
statssekreterare Maria Nilsson

Tilläggsdirektiv till grundlagsutredning om akademisk frihet

Akademisk frihet är en förutsättning för att lärosäten ska kunna utföra sina uppdrag med kvalitet och trovärdighet. Akademisk frihet består av flera delar. I sin kärna omfattar akademisk frihet såväl forskning som högre utbildning samt institutionell autonomi. Universitet och högskolors självbestämmande har som syfte att säkerställa att forskningen och utbildningen är fri från otillbörlig styrning och fritt kan generera och sprida kunskap. Universiteten och högskolornas verksamhet utgör en viktig grund för den demokratiska utvecklingen. Både demokratin och den akademiska friheten är i ökad utsträckning hotad i vår värld.¹

Enligt Europeiska unionens stadgar om de grundläggande rättigheterna (2010/C83/02) ska den akademiska friheten respekteras, vilket varje medlemsland bör ange i lag och företräddelsevis i grundlag. Europarådet och Europaparlamentet har i allt tydligare ordalag lyft fram vikten av att den akademiska friheten skyddas av respektive medlemsland och att lärosätenas autonomi utgör en grundläggande förutsättning för utbildningens och forskningens frihet.²

Regeringen har tillsatt en parlamentarisk kommitté som ska utreda några frågor om det skydd för grundläggande fri- och rättigheter som gäller enligt 2 kap regeringsformen. Kommittén ska överväga om detta skydd i vissa delar bör ändras och om helt nya grundläggande fri- och rättigheter bör införas (dir. 2023:83). Uppdraget ska redovisas senast den 1 december 2024.

Enligt regeringsformen 2 kap 18 § är sedan 2011 forskningens frihet skyddad enligt bestämmelser som meddelas i lag. Av högskolelagen 1 kap § 6 framgår att forskningsproblem får fritt väljas, forskningsmetod får fritt utvecklas och forskningsresultat får fritt publiceras. Sedan 2021 gäller även, enligt samma paragraf i högskolelagen, att i högskolans verksamhet ska som allmän princip gälla att den akademiska friheten ska främjas och värnas.

¹ Varieties of Democracy Institute (2022). Academic Freedom Index (2023).

² Se t.ex. Europarådet: rekommendation från 2006 (1762) och resolution från 2015 (2039) samt Europaparlamentet: resolutioner från 2013 (P7TA0423) och från 2018 (P8TA0305).

Den forskningspolitiska propositionen *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige* (prop. 2020/21:60) låg till grund för att den akademiska friheten skrevs in i högskolelagen. I propositionen menade regeringen att det fanns ”starka argument för att den akademiska friheten är så betydelsefull att en bestämmelse om denna frihet på grundlagsnivå kan vara motiverad” (s. 129). Initiativ till ändringar i grundlagen togs dock inte vid detta tillfälle då regeringen bedömde att det var angeläget att ett lagskydd om akademisk frihet kom på plats så snabbt som möjligt.

Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF), Sveriges universitetslärare och forskare (SULF), Sveriges förenade studentkårer (SFS) och Sveriges unga akademi (SUA) menar att regeringen bör ge ett tilläggsdirektiv till grundlagskommittén som arbetar med skydd för nya grundläggande fri- och rättigheter. Detta tilläggsdirektiv bör ha som mål att det i grundlagen (regeringsformen 2 kap) som en allmän princip bör fastställas att den akademiska friheten ska skyddas, värnas och främjas. Det bör framgå att den akademiska friheten omfattar såväl forskningen som den högre utbildningen samt lärosätenas rätt till autonomi. Ett tillägg i regeringsformen skulle förstärka lärosätenas fri- och rättigheter samt leda till att Sverige i större utsträckning svarar upp mot beslut och rekommendationer från EU.

Våra organisationer har länge arbetet för att lyfta fram och stärka den akademiska friheten genom åtskilliga underlag och rapporter. Vi är gärna behjälpliga i arbetet med att ta fram ett tilläggsdirektiv. Skulle ett tillägg till grundlagskommittén bli aktuell utgör vi gärna ett stöd i kommitténs arbete.

För Sveriges universitet och högskolor

Hans Adolfsson
Ordförande SUHF

Sanna Wolk
Förbundsordförande SULF

Jacob Färnert
Ordförande SFS

Ronnie Berntsson
Ordförande SUA